
MUSZLIM KISEBBSÉGEK NAGY-BRITANNIÁBAN

Vékony Dániel

Hősi halottjaink: A kollektív emlékezet mint a társadalmi kohézió növelésének egyik eszköze a muszlim kisebbség és a többségi társadalom között Nagy-Britanniában

Bevezetés

Nagy-Britannia gyarmati múltja rányomja a bélyegét a brit társadalom magáról, mind pedig a muszlim kisebbségek önmagukról, illetve a többségi társadalomról alkotott képére. Ugyan a többségi társadalom a gyarmati rendszert mára kritikusan közelíti meg, a társadalom még adós maradt a Brit-szigeteken letelepedett, többségében gyarmati gyökerekkel rendelkező muszlimok megnyugtató integrációjával. A sikeres integráció egyik előmozdítója egy olyan nemzeti narratíva megteremtése lehet, amely a többségi társadalom mellett méltó helyet biztosít a társadalmat alkotó kisebbségi csoportoknak is. Ehhez azonban szükséges újraértékelni azt, ahogyan ezek a kisebbségek, illetve a mai kisebbségi csoportot alkotók felmenői hozzájárultak Nagy-Britannia történelméhez. Az elmúlt évtizedek során a brit kisebbségi csoportok legnagyobb része sikeresen integrálódott a társadalomba. Igazi sikertörténet az indiai, vagy a kínai bevándorlóké, de mára a karibi, vagy afrikai országokból származó fekete közösségek nagy része is egyre jobban beilleszkedik a társadalomba¹.

---

¹ Az egyes kisebbségek eltérő sikerességű integrációs útjáról lásd: David Goodhart: *The British Dream*. London, Atlantic Books, 2014.

Nagy-Britanniában a muszlim lakosság az össznépeség 4-5 százalékat teszi ki, ami körülbelül 2,8 millió embert jelent². Bár a brit muszlim közösségek rendkívül heterogének, az egykori gyarmati területekről származó muszlimok, illetve azok leszármazottai teszik ki a brit muszlim populáció túlnyomó részét. Ma a brit muszlim kisebbségek összességében rosszabb anyagi körülmények között élnek, mint egy átlagos brit. Egy brit muszlim oktatási, illetve munkaerőpiaci kilátásai átlag alattinak mondhatók³. A muszlim kisebbségek még ma is sok esetben a többségi társadalom elutasításával találják szemben magukat, bár ez a hozzáállás az évek során sokat változott. Az utóbbi évek terrorcselekményei is arra világítanak rá, hogy mára a muszlimok váltak a legnagyobb kihívást jelentő kisebbségi csoportokká Nagy-Britanniában⁴.

Ezért is rendkívül fontos egy olyan nemzeti narratíva megalkotása, amelynek a muszlim kisebbségek szerves részét képezik. Ezáltal pedig a muszlimok méltó helyet találnak maguknak a brit nemzeti identitáson belül, ami megkönnyíti integrációjukat, és későbbi társadalmi mobilitásukat is. Ehhez nyújt segítséget a kollektív emlékezet, illetve annak tudatos alakítása.

A jelen tanulmány célja kettős: egyfelől be kívánja mutatni azt, hogy a brit többségi társadalom, illetve a muszlim kisebbségi csoportok kollektív emlékezete mennyire másképpen ítéli meg a gyarmati múltat. Másfelől egy esettanulmányon keresztül azt világítja meg, hogyan lehet tudatosan változtatni a brit kollektív emlékezeten úgy, hogy annak eredményeképpen a muszlim kisebbségek is a nemzeti emlékezet részévé váljanak. Így végeredményben méltó helyet biztosítanak a szóban forgó kisebbségi csoportoknak a nemzeti identitás keretén belül.

---

² Ezeket a számokat, illetve a brit muszlim populáció pontos számát nehéz megbecsülni, ugyanis a népszámlálási adatok felvétele során nem kötelező megadni a felekezeti hovatartozást Nagy-Britanniában. További adatokért vö.: Pew Research Center: *The Future Global Muslim Population – Projections for 2010–2030*. Washington, D.C., Pew Research Center, 2011.

³ Humayun Ansari: (*The Infidel Within' – Muslims in Britain since 1800*. London, Hurst & Company, 2004.

⁴ A tanulmány során végig a muszlim kisebbségek kifejezést fogjuk használni. A többes szám használatával a brit muszlimok heterogenitására és a csoportok széttöredezettiségre kívánunk utalni. Ibid.

A tanulmány során metodológiai szempontból az interpretivista megközelítést alkalmazzuk, amely szerint az egyének a másokkal történt interakciók során, illetve azok segítségével alakítják ki a környezetükről alkotott fogalmak és történések jelentését. Ennek megfelelő szubjektív ontológiai megközelítést fogunk használni. Tehát a valóságot mint a társadalom által megteremtett jelenséget fogjuk megközelíteni. A tanulmány episztemiológiáját tekintve a témánk szempontjából lényeges fogalmak mögötti jelentések vizsgálatára fog koncentrálni. Ennek megfelelően határoztuk meg a tanulmány axiológiáját is. A szerző egy nyugati értékek mentén szocializálódott kutató, és nem is kívánja azt a látszatot kelteni, hogy az őt körülvevő társadalmi kontextustól függetlenül lenne képes a téma vizsgálatára. Ezt szem előtt tartva a tanulmány nem is kíván egyetemes ítéleteket meghozni, csupán a brit példán keresztül próbál bizonyos emlékezetpolitikai dinamikák hátterére rávilágítani.

A tanulmány a következő módon épül fel: Először összefoglaljuk a kollektív emlékezettel kapcsolatos legfontosabb elméleti hátteret. Ezt követően bemutatjuk a brit többségi társadalom, illetve a brit muszlim kisebbségi csoportok kollektív emlékezetének legfontosabb elemeit a gyarmati múlttal kapcsolatban. Végül pedig az egyik legfontosabb brit nemzeti ünnepet, a Remembrance Day⁵-t vizsgáljuk meg a kollektív emlékezet szempontjából. A tanulmány a tudatos emlékezetpolitika fontosságára kíván rávilágítani. Napjainkban, amikor a radikalizmus és nemzetközi terrorizmus veszélyezteti a társadalmi csoportok közötti kohéziót, a kollektív emlékezet tudatos alakításával növelhető a társadalmi csoportok közötti kohézió, és ezáltal kordában tarthatók a radikális nézetek.

A kollektív emlékezet elméleti háttere

A kollektív emlékezet kifejezés már önmagában számos kérdést vet fel. Az emlékezés képessége alapvetően az egyének sajátja. Assmann⁶ Halb-

---

⁵ Szabad fordításban: az Emlékezés napja.

⁶ Jan Assmann: *A kulturális emlékezet*. Budapest, Atlantisz kiadó, 2013, 35–37.

wachsra hivatkozva világít rá arra, hogy az emlékezet, illetve az emlékezés alapvetően egy szociális fogalom, ami csakis társadalomban élve fejthető ki. Mivel az egyén csak a csoportos léten keresztül képes emlékekhez jutni, ezért amely emlékekhez nem jut hozzá a csoporton keresztül, azok felejtésre vannak ítélve. A kollektív emlékezet így nem más, mint a csoportot alkotó egyének által alkotott emlékek összessége. Egyfajta közös metszet ez, amelyet az adott csoport minden tagja elfogad és magáénak érez.

Így a kollektív emlékezet a csoportidentitás felépítésének meghatározó eleme. A közös emlékek, közös történetek ugyanis közös értéket, mindenki számára azonos üzeneteket és válaszokat tartalmaznak. A „Kik vagyunk mi?” kérdés megválaszolásának egyik sarokpontja az, hogy meg tudjuk mondani, honnan jöttünk, hogyan váltunk azzá, akik lettünk, de egyben iránymutatást is ad abban, hogy merre menjünk tovább. Emlékeink így nem csak azzá tesznek, akik vagyunk, de befolyásolják az értékítéleteinket, és végső soron a döntéseinket is.

A kollektív emlékezetet azonban nem szabad összekevernünk a történelmi múlttal. Igaz, sok történelmi esemény részét képezi, képezheti a kollektív emlékezetnek, azonban a történelem eseményei mindig interpretációkon keresztül nyerik el helyüket a kollektív emlékezetben.

A kollektív emlékezet esetében – annak identitásformáló szerepéből adódóan is – az emlékezésnek mindig egy jelenben létező célja van. A múltra nem önmaga miatt emlékezünk, hanem a jelenben felmerülő kihívások miatt, illetve jövőben elérendő célok⁷ érdekében nyúlunk vissza a múltba. Ez azonban egy viszonylagos, mintsem egy abszolút múltat jelent ebben a kontextusban. A kollektív emlékezet esetében

---

⁷ Az elsődleges cél az adott csoport fennmaradásának biztosítása, illetve a csoport harmóniájának megteremtése. Azonban erre többféleképpen, illetve számos megközelítésből lehet törekedni. Példaként hozhatjuk fel a magyar társadalom kollektív emlékezetét tudatosan alakítani kívánó kormányzatok teljesen ellentétes hozzáállását Trianonhoz. A Horthy-korszak idején a társadalom identitását úgy próbálták erősíteni, hogy a kollektív emlékezet markáns részévé tették a „csonka Magyarország” tragédiáját. Míg a Kádár-rendszer során – amely magát az előbbi korszakkal szemben fogalmazta meg – Trianon és annak következményei a kollektív emlékezet mellőzött részei lettek a társadalmi béke és harmónia, illetve egy más logika alapján felépülő társadalmi identitás megerősítése érdekében.

tehát bizonyos fokig tudatosan⁸ alakul a múlt szemlélete. Itt fogható meg a történelmi múlt és a kollektív emlékezet közötti legfontosabb különbség: a kollektív emlékezetet a csoport saját identitásának megerősítésére, újralkotására használja fel, annak érdekében, hogy a jelen kihívásaira megfelelő válaszokat tudjon adni. Míg a történelem, illetve a történész feladata a múlt aprólékos, tudományos alaposágú feltárása, addig a kollektív emlékezet esetén nem követelmény sem a tudományos alaposág, sem az objektivitásra törekvés⁹.

Ahogy Assmann fogalmaz: „...a hagyomány megszentelése mindig egy adott közösség megszentelésének céljával történik”¹⁰. Ehhez kapcsolódóan pedig érdemes Nora gondolatait is felidézni e témában. Nora szerint „(m)inél előkelőbb az eredet, annál magasztosabbá tesz minket, hiszen múltunk révén magunkat tiszteljük”¹¹.

Pataki (2010) Durkheimre hivatkozva emeli ki, hogy a kollektív emlékezet elsődleges feladata a csoport egységének és integráltságának a fenntartása. Ahogy az individuum az emlékei révén képes túlélni a világban, úgy a csoport is a kollektív emlékezte révén képes egyben tartani magát, és ezáltal a jövőbe lépni¹².

Halbwachs szerint a kollektív emlékezet egyfajta mozdulatlan kép-ként, vagy inkább tablóként él az egyénekben. Azonban ez a mozdulatlannak látszó kollektív emlékezet folyamatos átalakuláson megy keresztül¹³. Ahogy Pataki és Hobsbawm is felhívják a figyelmet, a kollektív

---

⁸ A kollektív emlékezet tudatos alakításának folyamatánál mindenképpen meg kell említsük Hobsbawm feltalált vagy kitalált tradíció fogalmát, amelyre a későbbiekben még részletesebben visszatérünk. Lásd: Eric Hobsbawm, E. (1983): *Inventing Traditions*. In Eric Hobsbawm and Terence Ranger: *The Invention of Tradition*. Cambridge, UK, Cambridge University Press, 1983, 1–15

⁹ Assmann, i. m.

¹⁰ Assmann, i. m.: 129

¹¹ Pierre Nora, P. (1999). *Emlékezet és történelem között – A helyek problematikája*. In: *AETAS Történettudományi Folyóirat*. forrás: http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm, letöltve: 2015.07.05.

¹² Pataki Ferenc: *Kollektív emlékezet és emlékezőpolitika*. *Magyar Tudomány*. 2010, 171 évf. 7. sz., 778–798.

¹³ Maurice Halbwachs: *A kollektív emlékezet és az idő*. In: Felkai Gábor, Némédi Dénes és Somlai Péter: *Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig*. Budapest, Új Mandátum

emlékezetet és az ahhoz köthető hagyományokat önkényesen is lehet konstruálni vagy rekonstruálni¹⁴. A hatalom birtokosai tehát képesek felhasználni a kollektív emlékezetet is saját céljaik elérése érdekében.

Misztal hívja fel a figyelmet arra, hogy a társadalmi emlékezet tartalma azért is kulcsfontosságú, mert ez befolyásolja, hogy az adott csoport tagjai hogyan viszonyulnak más csoportokhoz. A magunkról és környezetünkről alkotott múlt befolyásolja, hogy miként viszonyul két csoport egymáshoz. Misztal továbbá a felejtés következményeire is felhívja a figyelmet, ami tulajdonképpen a nem emlékezés jelensége¹⁵.

A felejtés kapcsán tudjuk szembeállítani az Arisztotelész, illetve Freud által felvázolt felejtési folyamatot. Míg Arisztotelész szerint a felejtés nem más, mint az emlékek által hagyott lenyomatoknak az elbomlása, addig Freud másképpen közelíti meg a felejtést. Freud szerint az emlékek bennünk maradnak, és a felejtés során az emlékek az ego általi elfojtása megy végbe. Felejtünk – mert tudatosan, vagy nem, de – nem akarunk emlékezni¹⁶.

Ezért is ért egyet a szerző Misztallal mikor azt állítja, hogy megfelelő (kollektív) emlékezet nélkül a csoport tagjai nem képesek ellenállni az utópikus gondolatoknak és az autoriter kezdeményezéseknek, ami pedig megnyitja a radikalizáció felé vezető utat¹⁷.

A felnövekvő muszlim generációk esetében az emlékezés és a kollektív emlékezés folyamata tehát megtörik. Fokasz és Kopper a kollektív emlékezet kapcsán arról ír, hogy egy adott közösségben a fiatalok egy-

---

kiadó, 2000, 403–432.

¹⁴ Hobsbawm és Pataki i. m.

¹⁵ Barbara Misztal: *Theories of Social Remembering*. Maidenhead, England, Open University Press, 2003.

¹⁶ Erről a témáról jó összefoglalót ad Forty. Lásd: Adrian Forty: *Introduction*. In: Adrian Forty, Susanne Küchler: *The Art of Forgetting*. Oxford, New York, Berg Publishers, 2001, 1–18.

¹⁷ A radikális muszlim csoportok abban érdekeltek, hogy olyan kollektív emlékezet alakuljon ki, amely a kisebbséget a többség ellen fordítja. Ebben előszeretettel használják fel a nyugati országok külpolitikáját, illetve a koloniális és posztkoloniális elnyomás fogalmait. Vö. Misztal i. m. ezekről a módszerekről számol be szemléletesen. Lásd: Ed Husain: *The Islamist*. London, Penguin Books, 2007

szerűen belenőnek a múltba¹⁸. Mivel egy bizonyos közösség részeiként nőnek fel, ennek a közösségnek a szokásait, történeteit, emlékeit kapják meg. A brit muszlim közösségek esetében azonban egy sajátos jelenséggel állunk szemben. A brit muszlim fiatalok megkapják ugyan a családi környezet emlékeit, de ez a családi környezet egy sajátos kisebbségi lét keretein belül létezik. Ezt a kisebbségi keretet pedig körülöleli a többségi társadalom, és annak több évszázados múltja és emlékezete is.

A brit muszlimok tehát nem olyan társadalomban nőnek fel, ahol a szülők vallása és kultúrája az élet minden pillanatában visszaköszön. A szülők világa mellett viszont ott van a többségi társadalom másfajta, és azzal szemben sokszor konfliktusos világa is. Számukra a szülők emlékei az őshazáról csak közvetett emléktöredékek. Azt csupán az iskolából, esetleg a médián keresztül kapják meg, a családi szocializáció során nem is juthatnak ehhez hozzá úgy, mint egy olyan család gyermekei, amelyek több generáción keresztül már Nagy-Britanniában laktak.

Emiatt a már Nagy-Britanniában szocializálódott bevándorló hátterű muszlimok egy sajátos hibrid kollektív emlékezethez jutnak.

Gyáni a tömegtájékoztató és az új kommunikációs csatornák elterjedésével a kollektív emlékezetek túlbujánzásáról beszél. Arra figyelmeztet, hogy a globalizáció és a nyílt társadalmak felemelkedése miatt a történelem feletti monopólium megszűnőben van, és a társadalmat alkotó különböző csoportok egymással vetélkedő kollektív emlékezeteinek lehetünk tanúi. Ezeket nevezi public historynak¹⁹.

Neuwirth és Plitsch szerint a társadalmat alkotó különböző csoportok különböző kollektív emlékezettel rendelkeznek. Ezek a szub-nacionális kollektív emlékezetek azonban összeállhatnak egy szupra-kollektív emlékezetté. A kérdés az, hogy ezek a sokszor egymással vetélkedő kollektív emlékezetek hogyan férnek meg egymás mellett, erősítik, vagy gyengítik-e egymást²⁰.

¹⁸ Fokasz Nikosz, Kopper Ákos: (2009). *Szenzációk kettős szerepben. Az emlékezés helyei és miliói a médiában. Szociológiai Szemle. 2009, 4. sz., 25–42.*

¹⁹ Gyáni Gábor: *Nemzet, kollektív emlékezet és public history. Történelmi Szemle, 2012, LIV. évf. 3. sz., 357–375.*

²⁰ Angelika Neuwirth, Andreas Plitsch: *Crisis and Memory: Dimensions of their relationship. An introduction.* In: Angelika Neuwirth, Andreas Plitsch: *Crisis and memory in*

A brit többségi társadalom és a brit muszlimok kollektív emlékezete a gyarmati örökség tekintetében

A jelen tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy mind a többségi társadalom, mind a brit muszlimok kollektív emlékezetével behatóan foglalkozzunk. Ezért következőkben csupán a témánk szempontjából releváns pontokat emeljük ki.

Számos szerző ért egyet abban, hogy a nyugati keresztény identitás számára, amelynek a brit identitás is része, sok évszázadon keresztül az iszlám volt az a bizonyos „Másik”, amellyel szemben definiálta, illetve bizonyos értelemben mind a mai napig definiálja magát²¹.

Az iszlám társadalmak a középkor folyamán mind tudományosan, mind kulturálisan fejlettebbek voltak európai keresztény társaiknál. Az európai gondolat sokat köszönhet az olyan filozófusoknak, mint Averroes (Ibn Rusd), vagy Avicenna (Ibn Szinna), akik gondozták és továbbfejlesztették az antik görög filozófusok műveit, és akiknek a művein keresztül jutottak hozzá újra az európai és így brit gondolkodók az antik örökség ezen részéhez²². A reneszánsz során elinduló és a felvilágosodásban kiteljesedő szellemi fejlődés azonban, amivel párhuzamosan technikai és gazdasági fellendülés is együtt járt, az évszázadok során megváltoztatta a globális erőviszonyokat. Ez végül a muszlim társadalmak európai államok általi gyarmatosításában csúcsonodott ki.

A gyarmatosítás fő ideái „mission civilizatrice” illetve a „white man’s burden” jegyében a világ jelentős részét gyarmatosító, egymással

---

Islamic societies. Würzburg, Germany, Ergon Verlag, 2001, 1–40

²¹ A teljesség igénye nélkül lásd: Ali Allawi: *The Crisis of Islamic Civilisation*. New Haven, Yale University Press, 2009, José Casanova: (2010, 10 22). *A vallás helye a szekuláris Európában*. 9/2010 forrás: <http://www.eurozine.com/articles/2010-10-22-casanova-hu.html>, letöltve: 2016.02.15., Andrew Shryock: *Islam as an Object of Fear and Affection*. In: Andrew Shryock: *Islamophobia / Islamophilia*. (Bloomington: Indiana University Press, 2010.): 1–12., Rostoványi Zsolt: *Európai (euro -)iszlám vagy iszlám Európában*. In: Rostoványi Zsolt: *Az Iszlám Európában*. Budapest, Aula kiadó, 2011, 13–99.

²² Katherine Zebiri: *Orientalist Themes in Contemporary British Islamophobia*. In: John L. Esposito, Ibrahim Kalin: *Islamophobia*. Oxford, New York, Oxford University Press, 2011, 174–188.

²² Bassam Tibi: *Keresztes háborúk és Dzsihád*. Budapest, Corvina Kiadó, 2003.

vetélkedő európai hatalmak egyszerűen kitörölték kollektív emlékezetükből a múlt azon részeit, amely középkor alatt saját elmaradottságukra, a keresztes háborúk során is mutatott barbárságukra és gyengeségükre emlékeztette volna őket. Így a brit társadalom szemében különböző muszlim népek váltak az erőszakos barbárokká, visszamaradottakká, akik számára el kell hozni az Európában megszületett egyetemes értékeket²³. Ebben az esetben tehát a kollektív emlékezet illetve a kollektív emlékezés másik pólusát látjuk működni: az előzőekben leírt felejtés jelenségével állunk szemben.

Az európai illetve nyugati értékek így egy unilineáris fejlődési modellre épülő európai központú világszemléletbe épültek be. Ezen értékek és tudás exportja volt az egyik ideológiai alapja a gyarmatosításnak, amely azonban nem vezetett el a gyarmatosított népek jólétéhez. A gyarmati uralom alapja egy alsóbbrendű, „másik” identitás létrehozása a gyarmatosítandó csoporthoz kapcsolódóan. Ez a másik, az európai szemmel fejlődésben megrekedt csoport a gyarmatosítás logikája alapján a fejlettebb európaiak védelmét és útmutatását kell élvezzeék, hogy felzárkózhassanak a gyarmatosítók fejlettségi szintjére. A gyarmatosítás sokkal inkább volt kedvező a gyarmattartók, mintsem a fejletlenebbnek és barbárnak tartott gyarmatosítottak számára²⁴.

A gyarmati rendszer átértékelése a huszadik század második felében, e rendszer felszámolása után ment végbe Nyugat-Európában. Ezen folyamat során az egykori gyarmattartó országok szembenéztek a gyarmati múlt sötét örökségével is. A gyarmatosításhoz kötődő civilizációs küldetés oxymoron voltára Todorov világít rá, mikor kifejti, hogy a gyarmatosító éppen a gyarmatosítás aktusával veszti el civilizáltságát. A gyarmattartót az teszi barbárrá, hogy nincsen tekintettel a gyarmatosított kultúrájára, azt alacsonyabb rendűnek tartja²⁵.

²³ Ezt a szemléletet tovább erősítette az iszlám jelentette vallási kihívás. Mohamed próféta az iszlámot a kereszténység és a zsidó vallás örököseként pozicionálta. Ezzel egyfelől meg kérdőjelezte a kereszténység egyetemességét, másfelől ezt az egyetemességet az iszlámnak vindikálta. Lásd: Edward Said: *Orientalism*. London, UK, Penguin, 2003.

²⁴ Said i. m. ill. Jürgen Osterhammel: *Colonialism: a theoretical overview*. Princeton, New Jersey, Markus Wiener Publishers, 1997.

²⁵ Tzvetan Todorov: *The Fear of Barbarians*. Cambridge, UK, Polity Press, 2010.

A gyarmati múlt ambivalens helyet foglal el a brit társadalom kollektív emlékezetében. Egyfelől a letűnt múltbéli nagyság képei, másfelől a rasszista, kizsákmányoló elnyomás büntudattal teli emlékei is társulnak hozzá²⁶. Ezáltal pedig a gyarmati múlt megkérdőjelezte a felvilágosodás egyetemesnek mondott értékeit a posztmodern Nagy-Britanniában is, csakúgy, mint Nyugat-Európa társadalmában.

E sorok írója úgy véli, hogy a brit kollektív emlékezet az iszlámra napjainkban nem úgy tekint, mint az antik örökség megőrzőire. Inkább egy olyan vallás és népek rajzolódna ki belőle, akik sok évszázadon át az európai hatalmak riválisai voltak, és akiket végül az európai fejlődésnek köszönhetően gyarmati uralom alá hajtottak. A brit kollektív emlékezet mind a mai napig küzd ezzel a terhes gyarmati örökséggel. Ez pedig kihathat a gyarmati múlttal rendelkező muszlim kisebbségekkel szembeni hozzáállásra is.

* * *

A gyarmatosítás mind a mai napig ható trauma a muszlimok számára, és mint ilyen markánsan jelen van a kollektív emlékezetükben²⁷. A gyarmatosítás tette nyilvánvalóvá a muszlimok számára azt, hogy egykori fejlettségbeli előnyük az európai államokhoz képest immár a múlté.

Nem túlzás azt állítani, hogy az iszlám, illetve az iszlám civilizáció több évszázados válsága mind a mai napig nem ért véget²⁸. A gyarmatosítás ebben a tekintetben az iszlám civilizáció válságának egyik tünete-ként is felfogható. Azonban e sorok szerzője úgy véli, hogy a gyarmati uralom ezt a korábban kezdődött válságot tovább mélyítette, annak nem kiváltó oka volt.

A brit muszlimok számára a gyarmati örökséget azért is nehéz kezelni, mert saját viszonylagos jólétük Nagy-Britanniában a gyarma-

---

²⁶ A gyarmati múlt miatt érzett büntudatra jó példa, hogy Nagy-Britannia 2015-ben állította csak le az Indiának folyósított nemzetközi segélyeket. Egy évvel az után, hogy India saját erejéből képes volt egy műholdat Mars körüli pályára állítani.

²⁷ Andrea Riccardi: *Együttélés*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009.

²⁸ Allawi i. m., ill. Bernard Lewis: *The Crisis of Islam*. London, Phoenix, Orion House, 2004.

tosítás egyik következményeként jött létre. A másik oldalról azonban a gyarmati kizsákmányolás megalázó örökségével való szembenézés olyan kihívás, amely sok esetben frusztrációt és haragot szülhet körükben.

A brit muszlimok kollektív emlékezetében a gyarmati múlt mellett jelen van a többségi társadalom egy részének elutasítása is. Ugyan Nagy-Britannia mára sokkultúrájú és sokvallású társadalom lett, azonban még mindig kézzelfogható a támogatottságuk a rasszista, szélsőséges nézeteknek is²⁹. Így a brit muszlimok számára a gyarmati múlt és a többségi társadalom elutasítása együtt negatív irányban befolyásolja a brit társadalomról – amelynek a brit muszlimok is részei – kialakult kollektív emlékezetet.

A Remembrance Day és a kollektív emlékezet változása

A brit muszlimok és a többségi társadalom kollektív emlékezetének tehát bizonyos pontjai konfliktusban állnak egymással, ami kedvezőtlen a társadalmat alkotó csoportokat összetartó kohézió szempontjából. Azonban egy társadalom képes kollektív emlékezetét úgy alakítani, hogy abban a kisebbségi csoportok is szervesen jelen legyenek. Ez pedig megkönnyíti a többség és a kisebbség együttélését, növelve egymás elfogadását és a társadalmi összetartozás érzését.

A kollektív emlékezet és az azokhoz kapcsolódó tradíciók újraalkotása grandiózus és konfliktusokkal teli feladat. Azonban ahogy erre a kitalált tradíciók esetében Hobsbawm rámutatott, ez korántsem példa nélküli³⁰.

A brit nemzeti identitás számára az egyik legfőbb „társadalmi rituálé”, amely a brit társadalom különböző csoportjai közötti összetartozást hivatott elmélyíteni, és így a nemzeti identitás erősíteni a hősi halottakra való megemlékezés, a Remembrance Day.

²⁹ Ugyan a 1970-es évek óta a muszlimokat ért erőszakos cselekmények száma jelentősen lecsökkent. A 2016-os Brexit népszavazás után a muszlimok és más kisebbségek elleni támadások száma sajnos ismét emelkedett.

³⁰ Hobsbawm i.m.

Ahogy az elnevezés is mutatja, az Emlékezés napja majdnem 100 éves múltra tekint vissza, amit az első világháborút lezáró tűzszünet első napjának évfordulóján tartanak. 1919 óta minden év november 11-én ez a nemzeti „rituálé” a Nagy-Britanniát alkotó különböző nemzetekhez tartozó embereket hivatott egybeforrasztani a közös áldozatvállalás ideáján keresztül. Erre a „rituáléra” alkalmazható „lieux de mémoire”, vagyis emlékezeti helyek fogalma: egy olyan hely, esemény, intézmény stb., amelyen keresztül az egyének kapcsolatba lépnek a múltjukkal³¹. Ebben a funkciójában pedig fontos szerepet játszik a kollektív emlékezet és a nemzeti identitás alakításában is. Az fő eseményt a Londonban a Cenotaph nevet viselő, meglehetősen minimalista emlékmű előtt tartják. Itt az uralkodó vezetésével a brit kormány tagjai, a parlamenti pártok vezetői, illetve külföldi országok meghívottai koszorúkat helyeznek el az elesettek emlékének tiszteletére. Ezzel egy időben Nagy-Britannia-szerte megemlékezések zajlanak.

1919 óta az esemény jelentése kiteljesedett, és már nem csak az első világháború halottaira emlékeznek meg, hanem minden olyan katonára, aki Nagy-Britanniáért harcolva lelte halálát. Így végeredményben e megemlékezés során közvetetten azok előtt a közösségek előtt is fejet hajtanak a résztvevők, akik ezeket a hősi halottakat adták a brit nemzeti számára. Ezeknek a közösségeknek az áldozatvállalása nélkül ugyanis Nagy-Britannia nem tarthatna ott, ahová napjainkban eljutott. A hősi halottakra való emlékezés így több irányból is erősíti a nemzeti összetartozás-tudatot. Egyfelől egyéni szinten érvényesül, másfelől egy társadalmi csoport áldozatvállalásának elismerésével annak státusza is növekszik.

Az egymást követő brit kormányok az 1980-as évektől kezdve egészen a 2000-es évek második feléig nyíltan a multikulturalizmus mellett törtek pácát. Ezzel azonban szöges ellentétben áll az, hogy a brit gyarmati alattvalók háborús tevékenységéről Nagy-Britannia csupán 2002 óta emlékezik meg össznemzeti módon³². Így a gyarmati gyökerekkel rendelkező kisebbségek, beleértve számos muszlim csoportot is, 2002-ig

³¹ Nora i.m.

³² Goodhart i.m.

kívül rekedtek a kollektív emlékezet ezen szegmensén, illetve a brit identitás e szimbolikus részén. Ez a meglehetősen megkésett, de mindenképpen fontos szimbolikus lépés több okból is figyelemre méltó. Egyfelől az első világháborúban csak Brit-India mintegy másfél millió katonával járult hozzá a brit erőfeszítésekhez, és ezzel a gyarmatok közül ez a terület állította ki a legtöbb katonát a brit hadsereg számára³³. Másfelől, a ma Nagy-Britanniában élő muszlimok jelentős része az egykori Brit-India területéről származik. Így ezen katonákra való emlékezés méltó helyet biztosít a muszlim kisebbségeknek is a brit kollektív emlékezetben, ami növelheti a társadalmat alkotó csoportok kölcsönös megbecsülését és a társadalmi kohéziót.

Napjainkra a brit muszlimok számára a háborús hősökre való emlékezés része lett a mindennapoknak³⁴. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a brit muszlimok is nagy számban hordják az elesettekre emlékeztető pipacs kitűzőt. Teszik ezt annak ellenére, hogy olyan szélsőséges muszlim vallási vezetők, mint például Anjem Choudary, arra szólították fel a brit muszlimokat, hogy ne hordják ezeket a nemzethez tartozást kifejező szimbólumokat, mondván az ellenkezik az iszlám tanításaival³⁵. Az látható tehát, hogy brit muszlimok többsége a brit nemzethez tartozás szimbólumának viselését választotta a radikális iszlám

---

³³ A brit gyarmati hadseregbe előszeretettel soroztak be muszlim harcosokat. Lásd: Santanu Das: *Experiences of colonial troops*. In: British Library: *World War One*. (London: British Library, n.d), forrás: <http://www.bl.uk/world-war-one/articles/colonial-troops>, letöltve:2016.05.01.

³⁴ A brit társadalomban a háborús halottakra a pipacs virággal emlékeznek. Ilyenkor a britek pipacsra emlékeztető kitűzőket hordanak, amit már hetekkel november 11. előtt elkezdenek árulni önkéntesek. Az elmúlt években az Islamic Society of Britain pedig azt ajánlotta a muszlim nőknek, hogy ebből az alkalomból hordjanak pipacsos fejkendőt. Ez természetesen ismét vitát eredményezett – vajon egy vallási szimbólumot lehet-e a brit katonákra való emlékezésre használni, illetve ez kell-e ahhoz, hogy a muszlim nők bizonyítsák nemzeti elkötelezettségüket? (Ahmed, 2015) Mindenesetre ez a történet is jól példázza, hogy a muszlim közösségek és az általuk gyakorolt iszlám is változásokon megy keresztül a brit kisebbségi lét során.

³⁵ Steve Ballinger: *A million British Muslims reject extremists on poppy wearing*. London, British Future, forrás: <http://www.britishfuture.org/articles/news/million-british-muslims-reject-extremists-on-poppy-wearing/> letöltve: 2016.01.04.

nemzeti hovatartozást elutasító üzenete helyett³⁶. Ez pedig jól mutatja, hogy a brit muszlimok nagy része nem osztja a Choudaryéhoz hasonló radikális nézeteket, illetve hogy a brit muszlimok többsége a brit társadalom szerves részének tekinti magát, és ennek elismerését várja el a többségi társadalom tagjaitól is. Ennek pedig egyik szimbolikus eszköze a szóban forgó rituálé, amely elismeri brit muszlimok gyarmati felmenőinek áldozatvállalását.

A kollektív emlékezet fent leírt kiterjesztése mind a többségi társadalom önmagáról alkotott képére, mind a muszlimok önképére is hatással van. Egy számos tekintetben hátrányos helyzetű kisebbség egy lépést tett afelé, hogy a nemzet fennmaradásához hozzájáruló csoportként is emlékeznek rá. A többségi társadalom elismerve, hogy Nagy-Britannia a gyarmati katonák segítségével volt csak képes a győzelemre a világháború során, egyben szimbolikusan be is emelte a gyarmati múlttal rendelkező muszlim kisebbséget a tágabb össznemzeti kollektív emlékezetbe.

Összefoglalás

A brit muszlim kisebbségek és a brit többségi társadalom kollektív emlékezetében számos olyan pont létezik, amely konfliktusban áll egymással. Az évszázadok során a nem túl látványos kooperáció és egymástól való tanulás folyamatai mellett időről időre sok szenvedést hozó konfliktusok jellemezték a felek viszonyát, amit az utóbbi évek erőszakos cselekményei tovább súlyosbítottak. A fent leírt jelenség azonban mindenképpen bizakodásra ad okot. Úgy tűnik, mind a muszlim kisebbségi csoportok, mind a többségi társadalom felismerte, hogy át kell értékeljék az egymáshoz fűződő viszonyukat, és a múltból alkotott emlékek újragondolása is ezt jelzi. Az, hogy a Remembrance Day rituáléjának immár a gyarmati

---

³⁶ British Future becslése szerint mintegy egymillió muszlim hordta a pipacsos kítűzőt 2013-ban. (Lásd: Ballinger i. m.). Még ha ez a becslés túl nagy is tűnik, az mindenképpen elmondható, hogy több százezer brit muszlim tűzi ki a brit nemzeti hovatartozásnak ezt a jelképét minden évben.

katonákra való emlékezésen keresztül a brit muszlimok is szerves részei, mindenképpen egy jelentős állomás ebben a folyamatban. A radikális és erőszakos cselekmények elkerülésének egyik lehetséges módja az, hogy megelőzzük a társadalmat alkotó egyének elidegenedését. Ehhez pedig szükség van egy olyan kollektív emlékezet megteremtésére, amelyhez a társadalom minden tagja képes emocionálisan kötődni. A Remembrance Day és a kollektív emlékezet hozzá köthető változásával a brit muszlimok bebocsátást nyertek a brit nemzeti identitás egyik legfontosabb szimbólumába, ez pedig egy biztató fejlemény. Egy másik hasonlóan biztató esemény London első muszlim polgármesterének megválasztása Sadiq Kahn személyében, 2016. május 9-én

A kölcsönös elfogadás és bizalom elmélyítése előtt azonban még számos további akadály tornyosul, amelyet a brit társadalomnak együtt kell leküzdenie a hosszú távú békés együttélés megteremtése érdekében.

Irodalom

- Allawi, Ali A.: *The Crisis of Islamic Civilisation*. New Haven, 2009, Yale University Press.
- Ansari, Humayun: *'The Infidel Within' - Muslims in Britain since 1800*. London, 2004, Hurst & Company.
- Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet*. Budapest, 2013, Atlantisz kiadó. 324 p.
- Ballinger, Steven: *A million British Muslims reject extremists on poppy wearing*. London, 2013, British Future, forrás: <http://www.britishfuture.org/articles/news/million-british-muslims-reject-extremists-on-poppy-wearing/>, letöltve 2016.01.04.
- Casanova, José: *A vallás helye a szekuláris Európában*. In: *Eurozine 9/2010*, forrás: <http://www.eurozine.com/articles/2010-10-22-casanova-hu.html>, letöltve: 2016.02.15.
- Das, Santanu: *Experiences of colonial troops*. In: *British Library: World War One*. London, n.d., British Library, forrás: <http://www.bl.uk/world-war-one/articles/colonial-troops>, letöltve: 2016.05.01.
- Dawisha, Adeed: *The Second Arab Awakening*. New York, 2013, W. W. Norton & Company. 288 p.
- Fokasz Nikosz – Kopper Ákos: *Szenzációk kettős szerepben. Az emlékezés helyei és miliói a médiában*. In: *Szociológiai szemle*. 2009/4: 25-42.
- Forty, Adrian: *Introduction*. In: *Adrian Forty, & Susanne Küchler (szerk.), The Art of Forgetting*. Oxford, New York, 2001, Berg Publishers: 1-18p.
- Gyáni Gábor: *Nemzet, kollektív emlékezet és public history*. *Történelmi szemle*, 2012. 3 sz. 357–375 p.
- Goodhart, David: *The British Dream*. London, UK, 2014, Atlantis Books. 222 p.

- The Story Behind the Remembrance Poppy. London, n.d., Greatwar.co.uk, forrás: <http://www.greatwar.co.uk/article/remembrance-poppy.htm>, letöltve: 2016.02.12.
- Halbwachs, Maurice: A kollektív emlékezet és az idő. In: Felkai Gábor, Némedi Dénes és Somlai Péter: Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig. Budapest, 2000, Új Mandátum kiadó: 403-432.
- Hobsbawm, Eric: Inventing Traditions. In: Eric Hobsbawm and Terence Ranger (szerk.): The Invention of Tradition. Cambridge, UK, 1983 Cambridge University Press: 1-15.p.
- Hussain, Ed: The Islamist. London, 2007, Penguin Books. 288 p.
- Lewis, Bernard: The Crisis of Islam. London, 2004, Phoenix, Orion House. 224 p.
- Neuwirth, Angelika –Plitsch, Andreas: Crisis and Memory: Dimensions of their relationship. An introduction. In: Angelika Neuwirth, Andreas Plitsch (szerk.): Crisis and memory in Islamic societies. Würzburg, 2001, Ergon Verlag: 1-40 p.
- Pew Research Center: The Future Global Muslim Population - Projections for 2010-2030. Washington, D.C., 2011, Pew Research Center
- Pierre Nora: Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. In: AETAS Történettudományi Folyóirat 1999. 3 sz. forrás: http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm, letöltve: 2015.07.05
- Misztal, Barbara: Theories of Social Remembering. Maidenhead, England Open University Press. 2003. 168 p.
- Osterhammel, Jürgen: Colonialism: a theoretical overview. Princeton, New Jersey, 1997, Markus Wiener Publishers.
- Pataki, Ferenc: Kollektív emlékezet és emlékezőpolitika. In: Magyar Tudomány 2010. 7.sz.: 778-798.
- Riccardi, Andrea: Együttélés. Budapest, 2009, Európa Könyvkiadó. 228 p.
- Said, Edward: Orientalism. London, 2003, Penguin
- Shryock, Andrew: Islam as an Object of Fear and Affection. In: Andrew Shryock: Islamophobia / Islamophilia. Bloomington, 2010, Indiana University Press: 1-12.
- Rostoványi Zsolt: Az Iszlám Világ és a Nyugat. Budapest, 2004, Corvina kiadó. 439 p.
- Rostoványi Zsolt: Európai (euro -)iszlám vagy iszlám Európában, In: Rostoványi Zsolt: Az Iszlám Európában. Budapest, 2011, Aula Kiadó 13-99.p.
- Tibi, Bassam: Keresztes háborúk és Dzsihad. Budapest, 2003, Corvina Kiadó. 268 p.
- Todorov, Tzvetan: The Fear of Barbarians. Cambridge, UK, 2010, Polity Press. 248 p.
- Zebiri, Katherine: Orientalist Themes in Contemporary British Islamophobia. In: John L. Esposito, Ibrahim Kalin: Islamophobia. Oxford, New York, 2011, Oxford University Press: 174-188.